

УДК 94(477)+929

Каспрук Віталій Володимирович
магістр історії,
директор,
Заліщицький районний краєзнавчий музей
(Заліщики, Україна)
Kv8516@i.ua

Vitalii V. Kaspruk
Master of History,
Director,
Zalishchyky District Museum of Local Lore
(Zalishchyky, Ukraine)

АРХЕОЛОГІЧНЕ ЗІБРАННЯ В ЕКСПОЗИЦІЇ ЗАЛІЩИЦЬКОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ

ARCHAEOLOGICAL COLLECTIONS IN THE EXHIBITION OF ZALISHCHYKY DISTRICT MUSEUM OF LOCAL LORE

Анотація

Автор має на меті висвітлити археологічну експозицію Заліщицького краєзнавчого музею – від початку формування до її сучасного вигляду. В роботі використані фонди закладу, які стосуються появи різних артефактів із археології.

Ключові слова: археологія, краєзнавчий музей, археологічні розкопки.

Abstract

The author aims to highlight the archaeological exhibition of Zalishchyky Museum of Local Lore from the beginning of its formation to its current form. The museum funds used in the work tell about the emergence of various archaeological artifacts.

Key words: archaeology, museum of local lore, archaeological excavations.

Людина завжди прагнула знати власне минуле, своїх пращурів, історію давніх подій. Завдяки археології ми маємо можливість вивчати ці процеси. Багату на археологічні пам'ятки Заліщанщину в різні часи досліджували експедиції австрійських, польських, російських та українських археологів¹.

Важливими місцями збереження археологічних колекцій стали музейні заклади. В 1920–1930-х рр. у Заліщицькому повіті діяло три музеї, розміщені у будівлях повітової ради, міської ратуші та екскурсійного будинку туристично-краєзнавчого товариства відповідно². Там відвідувачі могли оглянути, зокрема, й археологічні експонати. Під час німецько-радянської війни (1941–1945) експонати із заліщицьких музеїв перевезли до Тернополя.

В 1974 р. заснували Заліщицький районний краєзнавчий музей, археологічна колекція якого відтоді продовжує формуватися. Перші артефакти до закладу приносили місцеві краєзнавці та любителі старовини, зокрема Григорій Костиник із Добровлян та Михайло Маєвський із Голіград.

Експозиція також поповнювалася завдяки археологічним розвідкам першого очільника музею Онисія Степановича Тура (1914–1997).

Сучасна археологічна експозиція почала формуватися в середині 1970-х рр. із матеріалів археологічних експедицій та випадкових знахідок, подарованих закладу.

Активно допомагав створювати археологічний розділ музею і Юрій Миколайович Малєєв (1941–2006) – керівник Дністровської (Тернопільської) археологічної експедиції, який проводив розкопки в селах Синькові та Колодрібіц³, а також у 1969–1972 рр. вивчав багатощарове поселення в м. Заліщиках. Деякі матеріали тих розкопок (зокрема кераміка) експонуються в музеї⁴.

Цікавими для науковців та відвідувачів закладу є виготовлені із глини антропоморфні та зооморфні статуєтки трипільської культури, виявлені під час археологічних розкопок та розвідок у селах Блищанці, Лисичниках, Ворвулинцях і Добровлянах Заліщицького району⁵.

1 *Мельник Н.* Світоглядно про вчора і завтра (краєзнавчий музей у Заліщиках) // Старожитності Верхнього Придністров'я. Ювілейний збірник на честь 60-річчя Юрія Миколайовича Малєєва (1941–2006) / Упоряд., передмова С. І. Климівський; вступ. слово В. А. Лавренюк. – Київ: Стилос, 2008. – С. 122.

2 *Каспрук В.* На скрижалях історії. – Заліщики: [б. в.], 2014. – С. 3.

3 *Олійник В., Стефанович М.* Бронзовий меч ранньогальштадського періоду із Синькова на Придністровському Поділлі // Взаємозв'язки культур епох бронзи і раннього заліза на території Центральної та Східної Європи. Збірка наукових праць на пошану Л. І. Крушельницької. – Київ-Львів: Інститут археології НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009. – С. 129.

4 *Малєєв Ю.* Дослідження передскіфського періоду Тернопілля Київським університетом // Археологія Тернопільщини. – Тернопіль: Джура, 2003. – С. 110.

5 *Олійник В. І.* Трипільська антропоморфна і зооморфна пластика Заліщанщини // Міжнародна археологічна конференція “Трипільське поселення Кошилівці-Обоз” (до 120-річчя відкриття). Наукові матеріали (25–27 вересня 1998 року). – Заліщики: [б. в.], 1998. – С. 54.

Серед взірців трипільської антропоморфної пластики гостей музею можуть зацікавити жіночі фігурки, знайдені в с. Блищанці та м. Заліщиках.

У 2019 р. музейну колекцію трипільської антропоморфної пластики досліджувала львівська археологиня, кандидатка історичних наук Я. М. Яковишина. Результатом цієї роботи стала стаття “Чоловіча антропоморфна пластика з поселення Кошилівці (Обоз)”⁶. У музейній експозиції також можна оглянути глиняні грушоподібні грузила трипільської культури, які використовували як рибальське спорядження.

Доволі цікавими є виготовлені з каменю та кременю знаряддя: сокири, наконечники до списів та до стріл, серпи, ножеподібні вклади, зернотерки тощо. Ці речі виявили в селах Касперівцях, Лисичниках, Добровлянах та Печорній Заліщицького району.

Музей пропонує для огляду також предмети з поховання комарівської культури, в 1991 р. дослідженого в урочищі Городищі с. Лисичників Південно-Тернопільською археологічною експедицією, яку очолював В. І. Олійник. Під час дослідження поруч із кістяком виявили ліпний горщик та кістяну проколку⁷.

Цікавим експонатом є ритуально зігнутий меч пшеворської культури, у 2000 р. знайдений в урочищі Глинці с. Шипівців. Поряд із мечем перебувало тілопальне поховання воїна⁸.

Як уже зазначалося, деякі артефакти музеєві передавали місцеві краєзнавці чи просто поціновувачі історії рідного краю. Так, місцеві селяни, розорюючи поле в урочищі Новині с. Мишкова, в 1976 та 1981 р. виявили антропоморфні кам'яні стели азово-причорноморської археологічної культури. Появу цих скульптур львівський археолог М. С. Бандрівський пояснює перебуванням тут у середині III тис. до н. е. ранньоскотарських кочових племен, які внаслідок міграції просунулися до Придністровського Поділля⁹. Нині означені знахідки представлені до огляду відвідувачам музею.

Згодом місцевість, де були виявлені стели, обстежила Південно-Тернопільська археологічна експедиція на чолі з В. І. Олійником, яка виявила предмети трипільської, гава-голіградської та черняхівської археологічних культур, а також артефакти давньоруського часу.

В 1970 р. в с. Буряківці на Заліщанщині Ю. М. Малєєв дослідив сарматське поховання, в якому поруч із кістяком небіжчиці виявили миску з темно-сірої глини, ліпний горщик і пряслице, бронзову застібку та 34 скляні намистини синього кольору¹⁰. Ці знахідки нині експонуються в Заліщицькому краєзнавчому музеї.

У 2005 р. Південно-Тернопільська археологічна експедиція провела розкопки в урочищі Уцилівці м. Заліщиків, де заклали п'ять розкопів загальною площею 204 м². Археологи виявили рештки печі для просушування зерна та наземне житло. В експозиції музею представлені уламки означеної печі та фрагмент горщика для просушування зерна.

У 2005 р. музейна археологічна колекція також поповнилася знахідками із с. Лисичників, де при копанні траншеї для природного газу виявили чорнолощену миску та горщик черняхівської культури¹¹.

Зацікавлять відвідувачів закладу й експонати з печери Кошової в с. Лисичниках на Заліщанщині. В 1979–1980-х та 1982 рр. цю печеру обстежила Дністровська археологічна експедиція на чолі з Ю. М. Малєєвим. Тут виявили ознаки перебування людей, а матеріали розкопок підтвердили свідчення фольклорних джерел про загибель жителів села Монастирок в печері Кошова, що сталася, ймовірно, у 1672 р. під час нападу турків на Поділля¹². Деякі артефакти, знайдені у печері, нині експонуються у краєзнавчому музеї.

Археологічна експозиція Заліщицького районного краєзнавчого музею містить різноманітні експонати. Недарма до закладу приїжджають науковці, аби дослідити матеріали для написання наукових статей чи інших розвідок. На 2020 р. археологічна колекція музею налічувала 5600 артефактів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

- Бандрівський М.* Роль азово-причорноморських степових культур у походженні і розвитку скотарської спільноти на заході Подільської височини // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – Випуск 9. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2005. – С. 135–173.
- Каспрук В.* На скрижальях історії. – Заліщики: [б. в.], 2014. – 8 с.
- Малєєв Ю. М., Піоро І. С.* Сарматське поховання в с. Буряківка на Тернопільщині // Археологія. – 1973. – № 12. – С. 73–76.
- Малєєв Ю.* Дослідження передскіфського періоду Тернопілля Київським університетом // Археологія Тернопільщини. – Тернопіль: Джура, 2003. – С. 109–115.
- Мельник Н.* Світоглядно про вчора і завтра (краєзнавчий музей у Заліщиках) // Старожитності Верхнього Придністров'я. Ювілейний збірник на честь 60-річчя Юрія Миколайовича Малєєва (1941–2006) / Упоряд., передмова С. І. Климовський; вступ. слово В. А. Лавренюк. – Київ: Стилос, 2008. – С. 121–123.
- Олійник В. І.* Трипільська антропоморфна і зооморфна пластика Заліщанщини (на матеріалах колекції Заліщицького краєзнавчого музею) // Міжнародна археологічна конференція “Трипільське поселення Кошилівці-Обоз” (до 120-річчя відкриття). Наукові матеріали (25–27 вересня 1998 року). – Заліщики: [б. в.], 1998. – С. 54–60.

- 6 *Яковишина Я.* Чоловіча антропоморфна пластика з поселення Кошилівці(Обоз) // Гомін віків. – Випуск 5. – Заліщики, 2020. – С. 3.
- 7 *Олійник В.* Дослідження Південно-Тернопільської археологічної експедиції // Гомін віків. – Випуск 1. – Заліщики, 2010. – С. 6.
- 8 Там само. – С. 12.
- 9 *Бандрівський М.* Роль азово-причорноморських степових культур у походженні і розвитку скотарської спільноти на заході Подільської височини // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – Випуск 9. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2005. – С. 139–140.
- 10 *Малєєв Ю. М., Піоро І. С.* Сарматське поховання в с. Буряківка на Тернопільщині // Археологія. – 1973. – № 12. – С. 74.
- 11 *Олійник Василь, Олійник Віталій.* Розкопки в Заліщиках: унікальні знахідки // Вільне життя. – 2006. – 14 січня. – С. 6.
- 12 *Олійник В.* Дослідження печер на Заліщанщині // Археологія Тернопільщини. – Тернопіль: Джура, 2003. – С. 82.

- Олійник В. Дослідження печер на Заліщанщині // Археологія Тернопільщини. – Тернопіль: Джура, 2003. – С. 81–87.
- Олійник Василь, Олійник Віталій. Розкопки в Заліщиках: унікальні знахідки // Вільне життя. – 2006. – 14 січня. – С. 6.
- Олійник В., Стефанович М. Бронзовий меч ранньогальштадського періоду із Синькова на Придністровському Поділлі // Взаємозв'язки культур епох бронзи і раннього заліза на території Центральної та Східної Європи. Збірка наукових праць на пошану Л. І. Крушельницької. – Київ-Львів: Інститут археології НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009. – С. 129–131.
- Олійник В. Дослідження Південно-Тернопільської археологічної експедиції // Гомін віків. – Випуск 1. – Заліщики, 2010. – С. 5–18.
- Яковичина Я. Чоловіча антропоморфна пластика з поселення Кошилівці (Обоз) // Гомін віків. – Випуск 5. – Заліщики, 2020. – С. 3.

REFERENCES

- Bandrivskiy M. 2005. Rol azovo-prychornomorskykh stepovykh kultur u pokhodzhenni i rozvytku skotarskoi spilnoty na zakhodi Podilskoi vysochyny. *Materialy i doslidzhennia z arkhеolohii Prykarpattia i Volyni*, vol. 9. Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy, pp. 135–173.
- Kaspruk V. 2014. Na skryzhaliakh istorii. Zalishchyky.
- Malieiev Iu. M., Pioro I. S. 1973. Sarmatske pokhovannia v s. Buriakivka na Ternopilshchyni. *Arkheolohiia*, no. 12, pp. 73–76.
- Malieiev Iu. 2003. Doslidzhennia peredskifskoho periodu Ternopillia Kyivskym universytetom. *Arkheolohiia Ternopilshchyny*. Ternopil: Dzhura, pp. 109–115.
- Melnyk N. 2008. Svitohliadno pro vchora i zavtra (krayeznavchyi muzei u Zalishchychakh). *Starozhytnosti Verkhnoho Prydnistrovia. Yuvileinyi zbirnyk na chest 60-richchia Yuriya Mykolaiovycha Malieyeva (1941–2006)* (ed., peredmova S. I. Klymovskiy; vstup. slovo V. A. Lavreniuk). Kyiv: Stylos, pp. 121–123.
- Oliinyk V. I. 1998. Trypilska antropomorfna i zoomorfna plastyka Zalishchanshchyny (na materialakh kolektsii Zalishchytskoho kraysnavchoho muzeyu). *Mizhnarodna arkhеolohichna konferentsiya Trypilske poselennia Koshylivtsi-Oboz (do 120-richchia vidkryttia)*. *Naukovi materialy (25–27 veresnia 1998 roku)*. Zalishchyky: [b. v.], pp. 54–60.
- Oliinyk V. 2003. Doslidzhennia pecher na Zalishchanshchyni. *Arkheolohiia Ternopilshchyny*. Ternopil: Dzhura, pp. 81–87.
- Oliinyk Vasyl, Oliinyk Vitalii. 2006. Rozkopky v Zalishchychakh: unikalni znakhidky. *Vilne zhyttia*, 14 sichnia, p. 6.
- Oliinyk V., Stefanovych M. 2009. Bronzovyi mech rannohalshtadskoho periodu iz Synkova na Prydnistrovskomu Podilli. *Vzaiemozviazky kultur epokh bronzy i rannoho zaliza na terytorii Tsentralnoi ta Skhidnoi Yevropy. Zbirka naukovykh prats na poshanu L. I. Krushelnytskoi*. Kyiv-Lviv: Instytut arkhеolohii NAN Ukrainy, Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy, pp. 129–131.
- Oliinyk V. 2010. Doslidzhennia Pivdenno-Ternopilskoii arkhеolohichnoi ekspedytsii. *Homin vikiv*, vol. 1. Zalishchyky, pp. 5–18.
- Iakovyshyna Ia. 2020. Cholovicha antropomorfna plastyka z poselennia Koshylivtsi (Oboz). *Homin vikiv*, vol. 5. Zalishchyky, p. 3.